

مقاله پژوهشی: شناسایی فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از بیداری اسلامی و اولویت‌بندی آن‌ها، با تأکید بر گفتمان حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

تقی بختیاری^۱، غفور کارگری^۲

پذیرش مقاله: ۹۸/۰۲/۱۲

دریافت مقاله: ۹۷/۱۲/۱۱

چکیده

زمینه و هدف: از آنجاکه ایجاد هرگونه تغییر در حوزه‌های ژئوپلیتیکی سبب ایجاد فرصت‌ها و تهدیداتی برای بازیگران منطقه‌ای و جهانی خواهد شد که به‌نوعی موازنه قوا را در سطح منطقه و بعضاً در سطح جهانی تحت تأثیر خود قرار خواهد داد، لذا این مقاله درصدد است تا فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از پدیده بیداری اسلامی در کشورهای مسلمان منطقه خاورمیانه و غرب آسیا را در مورد جمهوری اسلامی ایران بررسی نموده و احصاء نماید.

روش: این تحقیق از نوع کاربردی و توسعه‌ای است. روش گردآوری داده‌ها در بخش اکتشافی اسنادی و کتابخانه‌ای و ابزار آن فیش بوده است. و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده، در مرحله بعدی جهت تأیید و وزن دهی داده‌های حاصل از بخش اکتشافی از روش میدانی و از ابزار پرسشنامه استفاده گردید و جامعه آماری تحقیق تعداد ۸ نفر از صاحب‌نظران و خبرگان بوده که به روش قضاوتی هدفمند تعیین شدند.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان داد که از میان عوامل و گزاره‌های مختلف گردآوری و بررسی شده پس از گرفتن نظر خبرگان تنها ۱۳ عامل که دارای اهمیت بیشتر بوده‌اند عنوان تهدید و عامل هم به عنوان فرصت ناشی از بیداری اسلامی انتخاب گردیده است.

نتیجه‌گیری: از بین گزاره‌های تهدید اعتماد بیش‌ازاندازه به دشمن با میانگین (۴/۴۷) دارای بیش‌ترین تأثیر و گزاره شبیه‌سازی انقلاب‌ها به صورت غیرحقیقی با میانگین (۳/۲۵) دارای کمترین تأثیر بوده‌اند. همچنین از بین گزاره‌های بررسی شده تنها گزاره شکست طرح خاورمیانه‌ای آمریکا و بیداری ملت‌ها با میانگین (۴/۷۵) به عنوان فرصت ناشی از بیداری اسلامی انتخاب گردید.

واژگان کلیدی: تهدید، فرصت، بیداری اسلامی، گفتمان رهبری.

۱- استادیار علوم دفاعی راهبردی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول) taghibakhtiari@gmail.com

۲- استادیار مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)

مقدمه

خیزش‌های مردمی و تحولات جدید جهان عرب در سال ۱۳۹۰ که با قیام مردم تونس آغاز شد و سپس به کشورهای دیگر جهان عرب از جمله مصر، بحرین و یمن گسترش یافت، دگرگونی‌های مهمی در محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شوند که بر امنیت کشورهای مختلف منطقه و از جمله جمهوری اسلامی ایران تأثیراتی اساسی دارد. به رغم الگوها و روندهای متفاوت، خیزش‌های مردمی از دو جهت یا در دو سطح دگرگونی‌های عمده‌ای را در سطح غرب آسیا و شمال آفریقا ایجاد می‌کند. اول دگرگونی در ساختارها و نظام‌های سیاسی درون کشورها و ایجاد الگوهای نوین مشروعیت در سطح نظام‌های سیاسی و دوم ایجاد دگرگونی در سطح ساختار و توازن قدرت بین بازیگران منطقه‌ای، این دو سطح مؤلفه‌های امنیتی درون کشورها و ترتیبات سیاسی و امنیتی منطقه را برای جمهوری اسلامی ایران دگرگون می‌سازد. و در نتیجه متغیرها و چشم‌اندازهای نوینی را در محیط دفاعی - امنیتی ایران مطرح می‌کند. بر این اساس سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران شاهد فرصت‌ها و تهدیدات جدیدی در سطح منطقه‌ای خواهد بود (جعفری ولدانی، ۱۳۸۷: ۱۲۸ تا ۹۵).

این خیزش‌های مردمی و تحولات جهان عرب به صورت هم‌زمان فرصت‌ها و تهدیداتی را در پی داشت. چراکه این تحولات ابعاد مختلف امنیت را در ابعاد سرزمینی، جامعه و نظام سیاسی در کشورهای منطقه متأثر ساخت. تحولات جهان عرب ابعاد و ویژگی‌های مختلفی دارند که متغیرهای مختلف امنیت یعنی قابلیت نظامی و راهبردی، مشروعیت سیاسی، مدارای قومی و مذهبی، و توانایی اقتصادی کشورهای مختلف و از جمله جمهوری اسلامی ایران را به صورت‌های ناهمگون و در مقیاس‌های متفاوت تحت تأثیر قرار می‌دهند.

از آنجاکه مطالعه و شناخت دقیق و صحیح هر پدیده خارجی و تعیین و مشخص نمودن فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از آن، ما را در ارزیابی صحیح از اوضاع و همچنین فراهم کردن راهبردهای لازم برای رسیدن به اهداف از پیش تعیین‌شده کمک می‌کند. این تحقیق به دنبال پاسخ به این سؤال می‌باشد که تهدیدات و فرصت‌های ناشی از بیداری اسلامی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا با توجه به گفتمان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) برای جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟ و این فرصت‌ها و تهدیدات از نظر اهمیت و اولویت هر کدام در چه جایگاهی قرار می‌گیرند؟

این تحقیق می‌تواند با مشخص کردن فرصت‌ها و تهدیدات و بررسی وضعیت‌های موجود به دنبال راه‌حل‌های مناسب برای جمهوری اسلامی ایران باشد، و مسائل و مشکلات این حوزه‌ی مدیریت راهبردی را شفاف و قابل‌حل نموده و راه برون‌رفت از شرایط نامطلوب موجود و ترسیم افق آینده را فراهم نماید. همچنین می‌تواند دانش مدیران راهبردی را در هدایت پدیده بیداری اسلامی در سطح منطقه ارتقاء دهد.

تغییر و تحولات ناشی از بیداری اسلامی در جهان اسلام و تلاش استکبار به منظور مدیریت انقلاب‌های به وجود آمده و حفظ منافع خود در منطقه و همچنین جلوگیری از گسترش نفوذ جمهوری اسلامی، گویای این واقعیت است که مطالعه علمی و شناخت فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از پدیده بیداری اسلامی جهت مقابله با تهدیدات و بهره‌مندی از فرصت‌های ایجادشده امری ضروری به نظر می‌رسد.

مبانی نظری

- پیشینه شناسی

به استناد بررسی‌های انجام‌شده تاکنون تحقیق مستقل و مستدل علمی و یا رساله و کتابی که به شناخت فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از بیداری اسلامی پرداخته باشد، مشاهده نگردید. اما مقالات نسبتاً مشابهی به شرح زیر به موضوع مورد اشاره پرداخته است.

- عارفی گو روان، اسماعیل، ۱۳۹۵، در مقاله خود با عنوان: "فرصت‌ها و تهدیدهای فرا روی جمهوری اسلامی ایران در رابطه با بیداری اسلامی در منطقه خاورمیانه" به این نتایج رسیده است: همکاری جدید منطقه‌ای در مقابل مقاومت، ظهور گروه‌های سلفی تکفیری، ایجاد جنگ و درگیری در کشورهای اسلامی، ظهور نظم نوین غربی بجای اسلامی، افزایش بحران و پیچیدگی در منطقه تعهدهای ایران و در مقابل افزایش قدرت منطقه‌ای ایران، شکل‌گیری گفتمان اسلام سیاسی و به ثمر نشستن خواسته‌های نیروهای اسلامی فرصت‌های فرا روی ایران است.

- ستوده آرانی، محمد و ترکی، هادی، ۱۳۹۴، در مقاله خود با عنوان: "بیداری اسلامی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فرصت‌ها و تهدیدها و راهبردها" به این نتایج رسیده است: با حفظ فضای غیرامنیتی ایران در منطقه و تقویت روند اعتمادسازی میان کشورهای اصلی در منطقه، این امکان وجود دارد که سطح روابط ایران با کشورهای همسایه افزایش یابد و فضای نامنی و بی‌ثباتی کاهش یابد. لذا ایران می‌تواند با توجه به فرصت‌ها، تهدیدها و قوت‌ها و ضعف‌های بیان‌شده از راهبردهای چهارگانه توسعه یا پیشگامی، بازدارندگی یا تمرکز، بازنگری یا تنوع و راهبرد دفاعی یا بقا برای تقویت روند بیداری اسلامی استفاده کند.

- قربانی شیخ‌نشین، ارسلان و کار آزما، جواد، ۱۳۹۱، در مقاله خود با عنوان: "بیداری اسلامی و دستگاه دیپلماسی ایران؛ فرصت‌ها و تهدیدها" به این نتایج رسیده است که: بیداری اسلامی

هم فرصت است هم تهدید و ایران در صورت به‌کارگیری همه ابزارهای خود می‌تواند آن را به فرصت تبدیل کند.

- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و فرازی، مهدی، ۱۳۹۱، در مقاله خود با عنوان: "بیداری اسلامی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران" به این نتایج رسیده است که: برای ناکارآمد کردن الگوهای مردم‌سالاری دینی، تشدید تنازعات گفتمانی، تشدید تنازعات درون دینی، تقویت موج اسلام/شیعه/ایران‌هراسی و افزایش فشارهای سیاسی، اقتصادی و نظامی بر ایران است.

نتیجه‌گیری: با جمع‌بندی پیشینه می‌توان به این نتایج رسید: تهدیدهای پیش روی ایران شامل همکاری جدید منطقه‌ای در برابر مقاومت، ظهور گروه‌های سلفی تکفیری، ایجاد جنگ و درگیری در کشورهای اسلامی، ظهور نظم نوین غربی بجای نظم نوین اسلامی، افزایش بحران و پیچیدگی در منطقه، تشدید تنازعات گفتمانی، تشدید تنازعات درون دینی، تقویت موج اسلام/شیعه/ایران‌هراسی و افزایش فشارهای سیاسی، اقتصادی و نظامی بر ایران است. و فرصت‌های پیش رو ایران شامل: افزایش قدرت منطقه‌ای ایران، شکل‌گیری گفتمان اسلام سیاسی و به ثمر نشستن خواسته‌های نیروهای اسلامی، حفظ فضای غیرامنیتی ایران در منطقه و تقویت روند اعتمادسازی میان کشورهای اصلی در منطقه، افزایش سطح روابط ایران با کشورهای همسایه و کاهش فضای ناامنی و بی‌ثباتی هست، لذا ایران می‌تواند با توجه به فرصت‌ها، تهدیدها و قوت‌ها و ضعف‌های بیان‌شده از راهبردهای چهارگانه توسعه یا پیشگامی، بازدارندگی یا تمرکز، بازنگری یا تنوع و راهبرد دفاعی یا بقا برای تقویت روند بیداری اسلامی استفاده کند.

- مفهوم شناسی:

تعریف تهدید: اگرچه صاحب‌نظران و اندیشمندان از تهدید تعاریف مختلفی ارائه داده‌اند در اینجا به سه مورد از این تعاریف اشاره می‌گردد:

انسان‌ها معمولاً چه به صورت فردی و چه به صورت گروهی یا در قالب اجتماع، با تهدید روبرو هستند. این تهدیدات یا طبیعی است که سازوکار مربوط به خود را دارد یا مصنوعی و ساخته انسان است، یعنی با طرح‌ریزی و عملیاتی کردن به مرحله اجرا درمی‌آید. تهدیدات معمولاً در مقابل منافع صورت می‌گیرد. در ادبیات سیاسی حاکم، امروزه تهدیدات به دو گروه تقسیم می‌شود.

تهدیدات سخت یا نظامی، تهدیدات نرم (عاشوری و شهرام فر، ۱۳۸۹: ۱۸۲). تهدید برآیند وضعیتی است که عوامل محیطی برخلاف خواسته سازمان و خارج از کنترل آن عمل می‌کنند و از این حیث روند امور مطلوب نیست و احتمال آشفته‌گی خطر یا زیان برای سازمان وجود دارد. بر این اساس هر عنصر یا وضعیتی که موجودیت منافع یا ارزش‌های حیاتی سازمان را به خطر اندازد تهدید محسوب می‌شود (حسن بیگی، ۱۳۹۰: ۳۰۹).

- تهدید عاملی است که مانع رشد و حرکت و بالندگی سازمان می‌شود. به عبارت دیگر ضرر بالقوه است که عوامل بالفعل شدنش هنوز به وجود نیامده است (علی احمدی، ۱۳۸۲: ۱۸۳).

- **تعریف عملیاتی:** منظور از تهدید در این تحقیق هرگونه خطری است که از بیرون و توسط دشمنان متوجه پدیده بیداری اسلامی گردد، یا هرگونه ضعف و غفلتی که توسط کشورهای انقلاب شده صورت پذیرد و سبب تضعیف پدیده بیداری اسلامی شده و در نتیجه برای جمهوری اسلامی ایران نیز پیامدهای امنیتی در پی داشته باشد، می‌باشد.

- تعریف فرصت

الف- تعریف فرصت در کلام امام خامنه‌ای (مدظله العالی)

منظور از فرصت، وجود زمینه یا شانس مطلوب در محیط بیرونی برای یک فرد، سازمان و یا کشور است که با بهره‌برداری آن، می‌تواند به نتایج یا عواید قابل توجهی دست یابد. همچنین فرصت شرایطی است که به کشورها این توانایی را می‌دهد که با بهره‌گیری صحیح از آن‌ها، اهداف ملی خود را محقق و تهدیدات را دفع نمایند. باهدف تقویت و تداوم جنبش بیداری اسلامی با استفاده از فرصت‌های محیطی موجود باید نقاط ضعف درون جنبش را بی‌اثر و خنثی نمود (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۱۲/۱).

ب- تعریف فرصت از منظر دیگر اندیشمندان

اگرچه صاحب‌نظران و اندیشمندان از فرصت تعاریف مختلفی ارائه داده‌اند در اینجا به سه مورد از این تعاریف اشاره می‌گردد:

فرصت پتانسیل نهفته‌ای است که بهره‌گیری از آن سازمان را در جهت مثبت رشد خواهد داد؛ به عبارت دیگر، منفعت بالقوه‌ای است که هنوز بالفعل نشده است (علی احمدی، ۱۳۸۲: ۱۸۳). فرصت‌ها کلیه عوامل، عناصر، پدیده‌ها و شرایط بیرون از سیستم هستند که به کمک آن‌ها می‌توان اهداف را محقق ساخت، ضعف‌ها و آسیب‌پذیری‌ها را کاهش داد. و تهدیدات را کنترل

کرد یا از میان برداشت و یا با آن‌ها مقابله کرد (حسن بیگی، ۱۳۹۰: ۳۰۹). فرصت‌ها موقعیت‌های مهم و مطلوب در محیط شرکت هستند (پیرس و رایبسون، ۱۳۸۳: ۱۵۶).

- **تعریف عملیاتی:** منظور از فرصت در این تحقیق هرگونه قوت درونی کشورهای انقلاب شده و یا شرایط و موقعیت ایجاد شده در سطح منطقه برای پدیده بیداری اسلامی می‌باشد که سبب تقویت و استحکام انقلاب‌ها در درون کشور و یا ایجاد زمینه برای توسعه و فراگیر شدن بیداری در دیگر کشورهای اسلامی منطقه گردد می‌باشد.

- **احصاء فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از بیداری اسلامی:** با وقوع جنگ جهانی دوم یک نظم پایدار و دوقطبی در جهان به وجود آمد که تا سال ۱۹۹۱ به طول انجامید، که در این سال یکی از قطب‌های جهانی که همان قطب شرق بود، فروپاشید و در مقابل آن آمریکا به عنوان اصلی‌ترین قطب غرب اعلام جهان تک‌قطبی کرد.

جهان تا ۱۹ سال پس از فروپاشی شوروی دارای نظام تک‌قطبی با محوریت ایالات متحده بوده است، که اشغال افغانستان و عراق در این نظام اتفاق افتاده است، و سپس جهان وارد دوره چند قطبی شد و قدرت‌های نوظهوری نظیر برزیل، چین، هند و ایران به وجود آمدند و در نهایت در حدود چهار سال گذشته دوره گذار جدیدی ناشی از بیداری اسلامی شکل گرفت. بیداری اسلامی اکنون جایگاه خود را در هندسه جهانی پیدا کرده است از همین رو است که برخی قدرت‌های منطقه که تا دیروز دوستان ایران بودند، امروز تبدیل به رقبای ما شده‌اند، به همین دلیل به دنبال کم کردن قدرت جمهوری اسلامی هستند. بیداری اسلامی، اسلام سیاسی، اخوان المسلمین و... امروز به تهدید و فرصتی برای ایران تبدیل شده است، جمهوری اسلامی ایران در این راه باید با دقت و جدیت گام بردارد؛ چراکه ممکن است این موضوع بجای فرصت تبدیل به تهدیدی برای کشور شود (خرمشاد: ۱۳۹۱/۰۹/۲۶).

جهت احصاء فرصت‌ها و تهدیدات ناشی از بیداری اسلامی در این تحقیق، کار در سه مرحله یا سه گام به شرح زیر انجام شده است:

- **احصاء گزاره‌های تهدید و فرصت ناشی از بیداری اسلامی از گفتمان رهبری:**

۱- **غفلت بعد از پیروزی:** احساس و گمان اینکه با سقوط حاکم وابسته و فاسد و دیکتاتور، کار تمام شده و به دنبال آن راحتی خیال ناشی از احساس پیروزی و کم شدن انگیزه‌ها و سست شدن

عزمها(مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶). و همچنین فریب و قانع کردن مردم با دستاوردهای جزئی و ابتدایی برای انقلاب(مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۱/۲۷).

۲- رعب از قدرتهای جهانی و منطقه‌ای: مرعوب شدن از هیمنه ظاهری مستکبران و احساس ترس از امریکا و دیگر قدرت‌های مداخله‌گر، و ارائه تصویر آرمانی از ارزش‌های آمریکایی و لیبرال دمکراسی غربی؛ (مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۱/۲۷).

۳- عدم نزدیکی و استفاده از تجارب دیگر کشورهای انقلابی مانند جمهوری اسلامی ایران: تلاش‌های فراوان غرب برای جلوگیری از الگو شدن جمهوری اسلامی در منطقه و دیده نشدن آن(مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۲/۱۹).

۴- حرکات تفرقه‌افکنانه: مانند اختلاف در صفوف انقلابیون و درگیری‌های قومی، فرقه‌ای، قبیله‌ای و مرزی امت اسلامی (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶)، و حرکات تفرقه‌افکنانه قومی و مذهبی(مقام معظم رهبری، ۹۰/۳/۱۴).

۵- سهم خواهی : تصاحب سهم ویژه در غنیمت به دست آمده از پیروزی انقلابها(مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶).

۶- غرور زیاد ناشی از پیروزی‌های اولیه : مغرور شدن و دشمن را غافل دانستن ؛ (همان منبع)

۷- اشتباه در تحلیل‌های کارشناسی: القای تحلیل‌های انحرافی و غیرواقعی از قیامها(مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۲/۱).

۸- تلاش غرب برای روی کار آوردن عناصر وابسته به خود: به‌کارگیری عناصر وابسته به قدرت‌های بیگانه و رژیم‌های گذشته در نهادهای حساس کشورهای انقلاب شده، و روی کار آمدن عناصر متعهد به امریکا و غرب (مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۱/۱۵). و بر روی کار آوردن عناصری که خود را متعهد به امریکا و غرب می‌دانند جهت بازگرداندن سلطه‌ی غرب و تثبیت مدل‌های نوسازی شده‌ی غربی و بیگانه از اصول انقلاب و درنهایت، تسلط بر اوضاع(مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶).

۹- اعتماد بیش از حد به دشمنان: اعتماد به دشمن و افتادن در دام لبخندها و حمایت‌های آن‌ها(مقام معظم رهبری، ۹۰/۳/۱۴).

۱۰- ایجاد انحراف در قیامها: سعی در به انحراف کشاندن بیداری اسلامی، از اهداف و آرمان‌های اصلی این انقلاب‌ها دارند(مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶). امروز آمریکائی‌ها به کمک صهیونیست‌ها

و به کمک برخی از هم‌پیمانان و مزدوران خودشان در منطقه تلاش می‌کنند این انقلاب‌ها را منحرف کنند، بر این‌ها مسلط شوند، بر روی امواج این‌ها سوار شوند؛ لیکن فایده‌ای ندارد (مقام معظم رهبری، ۹۰/۴/۹). معرفی بدیل‌های انحرافی گوناگون در پیش پای نهضت و مردم در صورت یاس از روی کار آمدن، و یا پیشنهاد مدل‌های حکومتی و قانون اساسی‌هایی که کشورهای اسلامی را بار دیگر در دام وابستگی فرهنگی و سیاسی و اقتصادی به غرب بیفکند؛ (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶).

۱۱- **تندروی و افراطی‌گری:** تفاوت‌ها را به رسمیت بشناسید اما آن‌ها را مدیریت کنید و بدانید که تفاهم میان مذاهب اسلامی کلید نجات است و کسانی که با تکفیر این و آن، به آتش تفرقه مذهبی دامن می‌زنند دانسته یا ندانسته مزدور و عمله شیطان‌اند (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶).

۱۲- **نفوذ در میان انقلابیون:** نفوذ میان انقلابیون و تقویت مالی و رسانه‌ای یک جریان نامطمئن و به حاشیه راندن جریان‌های اصیل در انقلاب‌ها (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶).

۱۳- **ایجاد بی‌ثباتی و بهره‌گیری از اختلافات:** ایجاد هرج و مرج و تروریزم و جنگ داخلی میان پیروان ادیان یا قومیت‌ها یا قبائل و احزاب و یا حتی میان ملت‌ها و دولت‌های همسایه (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶)؛ و تلاش غرب برای ایجاد اختلاف بین شیعه و سنی و القای خطر قدرت‌گیری شیعیان (عراق، بحرین و لبنان) و... (مقام معظم رهبری، ۹۰/۱/۱).

۱۴- **تحریم اقتصادی:** حصر اقتصادی و تحریم و بلوکه کردن سرمایه‌های ملی کشورهای انقلاب شده (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶).

۱۵- **جنگ نرم:** هجوم همه‌جانبه‌ی تبلیغاتی و رسانه‌ای غرب به کشورهای اسلامی؛ (مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۲/۲) که آقای والت نیز در این خصوص می‌نویسد: تبلیغات رسانه‌ای غرب در بزرگ‌نمایی توان و قدرت صهیونیسم بین‌المللی به منظور مرعوب ساختن افکار عمومی جهان اسلام به ویژه جوانان می‌باشد. (الت، ۱۹۸۷: ۵).

۱۶- **ایجاد تردید و یاس:** خسته و نومید کردن مردم و مردد و پشیمان کردن مبارزان؛ (بیانات معظم له در دیدار مسئولان نظام، میلاد پیامبر (ص) ۸۹/۱۲/۲).

۱۷- **اغوا و فریب:** خریدن کسانی از سست عنصران. (مقام معظم رهبری، ۹۰/۶/۲۶) و اعطای امتیازات مادی، رفاهی و معیشتی و برخی آزادی‌ها برای اینکه انقلابیون را آرام کنند (مقام معظم رهبری، ۹۰/۳/۱۴).

۱۸- استفاده از روش‌های انقلابی جهت مبارزه با انقلاب‌ها: شبیه‌سازی انقلاب‌ها در مورد کشورهای مستقل اسلامی منطقه (مقام معظم رهبری، ۹۰/۴/۹) مانند کودتای ظاهراً مردمی در مصر و یا آنچه تحت عنوان انقلاب مردم سوریه هم‌اکنون در این کشور جریان دارد.

۱۹- اسلام هراسی: القای ناآرامی دین در اداره امور جامعه در بین مسلمانان (مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۱/۲۷) تبلیغات رسانه‌ای غرب در صدد ایجاد اسلام هراسی و ارائه تصویری مبهم و مخدوش از ارزش‌های دینی و جنبش بیداری اسلامی به منظور مرعوب ساختن افکار عمومی جهان اسلام به ویژه جوانان می‌باشد (والت، ۱۹۸۷: ۵).

۲۰- تهاجم همه‌جانبه: ولی امروز دیو چند چهره‌ی استعمار، همه‌ی توانایی‌های خود را برای به زانو درآوردن اسلام به عرصه آورده است؛ از نیروی نظامی و مشت آهنین و اشغال صریح تا زنجیره‌ی اهریمنی تبلیغات و به‌کارگیری هزاران سامانه‌ی دروغ‌پراکنی و شایعه‌سازی، و از سازمان‌دهی دسته‌های ترور و آدمکشی بی‌رحمانه تا گسترش دادن ابزارهای فساد اخلاقی و تکثیر و ترویج مواد مخدر و تخریب عزم و روحیه و اخلاق جوانان، و از تهاجم همه‌جانبه‌ی سیاسی به مراکز مقاومت تا برانگیختن نخوت‌های قومی و تعصب‌های فرقه‌ای و ایجاد دشمنی میان برادران (مقام معظم رهبری، ۸۸/۹/۵).

۲۱- شکست طرح خاورمیانه‌ای آمریکا: شکست راهبردهای آمریکا در منطقه و گسترش تنفر مردم (عراق، افغانستان و لبنان) از آمریکا و غرب (مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۲/۱). که به گفته فریدمن از پیامدهای راهبردی بلندمدت بیداری اسلامی کاهش نفوذ و نقش منطقه‌ای آمریکا در منطقه خواهد بود (فریمن، می، ۲۰۱۱).

۲۲- بیداری ملت‌ها: افزایش خودآگاهی و بیداری ملت‌ها در سراسر جهان (مقام معظم رهبری، ۸۹/۱۲/۱).

۲۳- افزایش ضدیت با رژیم صهیونیستی: به دلیل شکست راهبردهای آمریکا (و حامیان او) در منطقه و گسترش تنفر مردم (عراق، افغانستان و لبنان) از آمریکا و افزایش خودآگاهی و بیداری ملت‌ها در سراسر جهان، میزان ضدیت با رژیم صهیونیستی نیز افزایش یافته است (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۱۲/۱).

۲۴- اولویت پیدا کردن مسئله فلسطین و مقاومت: امروز دنیای اسلام نسبت به مسئله‌ی فلسطین بسیار حساس‌تر و بسیار پرانگیزه‌تر است. علت این است که دنیای اسلام بیدار شده است. (مقام

ردیف	گزاره‌ها	عامل	تأیید عامل		در صورت موافقت میزان اهمیت آن															
			۳ تأیید	۴ تأیید	فرصت					تهدید										
					۱	۲	۳	۴	۵	۱	۲	۳	۴	۵						
۱۲	شبیه‌سازی انقلاب‌ها در مورد کشورهای مستقل اسلامی منطقه؛ (بیانات معظم له در مبعث رسول اکرم ۹/۴/۹۰) مانند کودتای ظاهراً مردمی در مصر و یا آنچه تحت عنوان انقلاب مردم سوریه هم‌اکنون در این کشور جریان دارد.	شبیه‌سازی انقلاب به صورت غیرحقیقی																		
۱۳	القای ناکارآمدی دین در اداره امور جامعه؛ (بیانات مقام معظم رهبری در سفر به آذربایجان شرقی، ۸۹/۱۱/۲۷) تبلیغات رسانه‌ای غرب در ایجاد اسلام هراسی و ارائه تصویری مبهم و مخدوش از ارزش‌های دینی و جنبش بیداری اسلامی به منظور مرعوب ساختن افکار عمومی جهان اسلام به ویژه جوانان (والث، ۱۹۹۸: ۵۷)	اسلام هراسی																		
۱۴	شکست راهبردهای آمریکا در منطقه و گسترش تنفر مردم (عراق، افغانستان و لبنان)؛ (بیانات معظم له در اجلاس وحدت اسلامی، ۸۹/۱۲/۱) افزایش خودآگاهی و بیداری ملت‌ها در سراسر جهان؛ (بیانات معظم له در اجلاس وحدت اسلامی، ۸۹/۱۲/۱)	شکست طرح خاورمیانه‌ی آمریکا و بیداری ملت‌ها																		

جهت اعتبارسنجی گزاره‌ها از روش اشباع هدفمند استفاده شد. که تقریباً با پرسشنامه شماره ۸ به اشباع رسیدیم و جواب‌ها تکراری شدند. و کار اعتبارسنجی پایان یافت. اما نتایج حاصل از این اعتبارسنجی نشان داد که اولاً همگی گزاره‌ها توسط جامعه خبرگی مورد تأیید قرار گرفتند، ثانیاً از بین ۱۴ گزاره موردسنجش ۱۳ مورد به عنوان تهدید و ۱ مورد نیز به عنوان فرصت ناشی از بیداری اسلامی مورد تأیید واقع شدند، که نتایج فوق در قالب جدول شماره ۲ به شرح زیر ارائه می‌گردد:

جدول ۲: نتایج حاصل از اعتبارسنجی صوری و محتوایی گزاره‌ها و جنس هر کدام از آن‌ها

رتبه	عامل	تایید عامل				نوع عامل		نظر دهنده ۱	نظر دهنده ۲	نظر دهنده ۳	نظر دهنده ۴	نظر دهنده ۵	نظر دهنده ۶	نظر دهنده ۷	نظر دهنده ۸	رتبه	پایگین
		وفاق	مخالف	توسعه	تهدید												
۱	غفلت بعد از پیروزی	*			*		۴	۵	۵	۵	۳	۵	۵	۴	۳۶	۴۰۵۰	
۲	رعب از قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای	*			*		۵	۴	۴	۴	۱	۵	۴	۵	۳۳	۴۰۱۲	
۳	جلوگیری از الگو شدن جمهوری اسلامی ایران	*			*		۲	۴	۴	۴	۵	۴	۴	۲	۲۹	۳۰۶۲	
۴	خطا در تحلیل قیام‌ها	*			*		۴	۳	۴	۳	۳	۴	۳	۴	۲۸	۳۰۵۰	
۵	تلاش غرب جهت روی کار آوردن عناصر خود	*			*		۵	۵	۴	۴	۵	۵	۴	۵	۳۸	۴۰۷۵	
۶	اعتماد بیش از حد به دشمنان	*			*		۵	۵	۴	۴	۵	۵	۴	۵	۳۸	۴۰۷۵	
۷	ایجاد تفرقه بین مسلمانان	*			*		۵	۴	۴	۴	۵	۴	۴	۵	۳۵	۴۰۳۷	
۸	ایجاد انحراف	*			*		۴	۴	۴	۴	۳	۴	۴	۴	۳۱	۳۰۸۷	
۹	نفوذ در میان انقلابیون	*			*		۵	۴	۴	۴	۵	۴	۴	۵	۳۵	۴۰۳۷	
۱۰	ایجاد بی‌ثباتی و تردید و یاس	*			*		۵	۵	۴	۴	۵	۵	۴	۵	۳۸	۴۰۷۵	
۱۱	اغوا و فریب	*			*		۳	۴	۴	۴	۳	۴	۴	۳	۲۹	۳۰۶۲	
۱۲	شبیه‌سازی انقلاب به صورت غیر حقیقی	*			*		۳	۴	۴	۲	۳	۵	۳	۲	۲۶	۳۰۲۵	
۱۳	اسلام‌هراسی	*			*		۳	۵	۴	۳	۵	۳	۵	۳	۳۰	۳۰۷۵	
۱۴	شکست طرح خاورمیانه‌ای آمریکا و بیداری ملت‌ها	*			*		۴	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۴	۳۸	۴۰۷۵	
	جمع کل						۱۳	۵۷	۶۱	۵۷	۵۹	۵۴	۵۹	۵۶	۴۶۳	۴۰۱۴	

در مرحله بعد گزاره‌های تأییدشده از سوی جامعه خبرگی و بر اساس نوع جنس آنان به عنوان فرصت و تهدید به صورت جداگانه و به وسیله میانگین به‌دست‌آمده برای هر کدام از آنان به ترتیب از بالا به پایین مورد رتبه‌بندی قرار گرفتند که نتیجه این رتبه‌بندی در قالب جدول شماره ۳ ارائه می‌گردد:

جدول ۳: اولویت بندی فرصت‌ها و تهدیدات بر اساس میانگین

الف - تهدیدات			
ردیف	گزاره	شرح	میانگین
۱	اعتماد بیش از حد به دشمنان	اعتماد به دشمن و افتادن در دام لیکندها و حمایت‌های آن‌ها؛ (بیانات معظم له در حرم مطهر امام خمینی(ره)، ۹۰/۳/۱۴).	۴.۷۵
۲	تلاش غرب جهت روی کار آوردن عناصر خود	روی کار آمدن عناصر متعهد به آمریکا و غرب؛ (بیانات معظم له در خطبه‌های نماز جمعه، ۸۹/۱۱/۱۵)، بر روی کار آوردن عناصری که خود را متعهد به آمریکا و غرب می‌دانند جهت بازگرداندن سلطه‌ی غرب و تثبیت مدل‌های نوسازی شده‌ی غربی و بیگانه از اصول انقلاب و درنهایت، تسلط بر اوضاع؛ (بیانات معظم له در نخستین اجلاس بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶).	۴.۷۵
۳	ایجاد بی‌ثباتی و تردید و یاس	هرج و مرج و تروریزم و جنگ داخلی میان پیروان ادیان یا قومیت‌ها یا قبائل و احزاب و یا حتی میان ملت‌ها و دولت‌های همسایه (بیانات معظم له در نخستین اجلاس بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶) خسته و نومید کردن مردم و مردد و پشیمان کردن مبارزان؛ (بیانات معظم له در دیدار مسئولان نظام، میلاد پیامبر(ص) ۸۹/۱۲/۲).	۴.۷۵
۴	غفلت بعد از پیروزی	احساس و گمان اینکه با سقوط حاکم وابسته و فاسد و دیکتاتور، کار تمام شده و به دنبال آن راحتی خیال ناشی از احساس پیروزی و کم شدن انگیزه‌ها و سست شدن عزم‌ها؛ (بیانات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶) و همچنین فریب و قانع کردن مردم با دستاوردهای جزئی و ابتدایی برای انقلاب می‌باشد. (بیانات معظم له در سفر به آذربایجان شرقی، ۸۹/۱۱/۲۷) مغرور شدن و دشمن را غافل دانستن؛ (بیانات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶) مسلمانان را آن‌چنان به خود مشغول کنند که از دشمن غافل شوند؛ (آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی، دیدار با اعضای فراکسیون بیداری اسلامی مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۰/۶/۲۸).	۴.۵۰
۵	ایجاد تفرقه بین مسلمانان	تکفیر، و وارد ساختن اتهام شرک و بدعت به مسلمانان دیگر و همچنین مباح دانستن جان، مال و آبروی آن‌ها (سایت اسلام تایمز)، حرکات تفرقه‌افکنانه قومی و مذهبی؛ (بیانات معظم له در حرم مطهر امام خمینی(ره)، ۹۰/۳/۱۴)، اختلاف در صفوف انقلابیون و درگیری‌های قومی، فرقه‌ای، قبیله‌ای و مرزی، امت اسلامی (سایت فردا نیوز) تلاش غرب برای ایجاد اختلاف بین شیعه و سنی و القای خطر قدرت‌گیری شیعیان(عراق، بحرین و لبنان). (بیانات معظم له در حرم رضوی، ۹۰/۱/۱).	۴.۳۷
۶	نفوذ در میان انقلابیون	نفوذ میان انقلابیون و تقویت مالی و رسانه‌ای یک جریان نامطمئن و به حاشیه راندن جریان‌های اصیل در انقلاب؛ (بیانات معظم له در نخستین اجلاس بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶).	۴.۳۷
۷	رعب از قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای	مرعوب شدن از هیمنه ظاهری مستکبران و احساس ترس از آمریکا و دیگر قدرت‌های مداخله‌گر، و ارائه تصویر آرمانی از ارزش‌های آمریکایی و لیبرال دمکراسی غربی؛ (بیانات معظم له در سفر به آذربایجان شرقی، ۸۹/۱۱/۲۷).	۴.۰۱۲
۸	ایجاد انحراف	معرفی بدیل‌های انحرافی گوناگون در پیش پای نهضت و مردم در صورت یاس از روی کار آمدن، و یا پیشنهاد مدل‌های حکومتی و قانون اساسی‌هایی که کشورهای اسلامی را بار دیگر در دام وابستگی فرهنگی و سیاسی و اقتصادی به غرب بیفکند؛ (بیانات معظم له در نخستین اجلاس بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶) سعی در به انحراف کشاندن بیداری اسلامی، از اهداف و آرمان‌های اصلی این انقلاب‌ها. (بیانات مقام معظم رهبری در اجلاس بین‌المللی بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶).	۳.۸۷
۹	اسلام هراسی	القای ناکارآمدی دین در اداره امور جامعه؛ (بیانات مقام معظم رهبری در سفر به آذربایجان شرقی، ۸۹/۱۱/۲۷).	۳.۷۵

الف - تهدیدات			
ردیف	گزاره	شرح	میانگین
۱۰	جلوگیری از الگو شدن جمهوری اسلامی ایران	تلاش‌های فراوان غرب برای جلوگیری از الگو شدن جمهوری اسلامی در منطقه و دیده نشدن آن؛ (بیانات معظم له در دیدار با خیرگان، ۸۹/۱۲/۱۹)	۳.۶۲
۱۱	اغوا و فریب	خریدن کسانی از سست‌عصران. (بیانات معظم له در نخستین اجلاس بیداری اسلامی، ۹۰/۶/۲۶) و اعطای امتیازات مادی، رفاهی و معیشتی و برخی آزادی‌ها برای اینکه انقلابیون را آرام کنند؛ (بیانات معظم له در حرم مطهر امام خمینی (ره)، ۹۰/۳/۱۴).	۳.۶۲
۱۲	خطا در تحلیل قیام‌ها	القای تحلیل‌های انحرافی و غیرواقعی از قیام‌ها؛ (بیانات معظم له در اجلاس وحدت اسلامی، ۸۹/۱۲/۱).	۳.۵۰
۱۳	شبه‌سازی انقلاب به صورت غیرحقیقی	شبه‌سازی انقلاب‌ها در مورد کشورهای مستقل اسلامی منطقه؛ (بیانات معظم له در میث رسول اکرم (۹۰/۴/۹) مانند کودتای ظاهراً مردمی در مصر و یا آنچه که تحت عنوان انقلاب مردم سوریه هم‌اکنون در این کشور جریان دارد).	۳.۲۵
ب- فرصت‌ها			
ردیف	گزاره	شرح	میانگین
۱	شکست طرح خاورمیانه‌ای آمریکا و بیداری ملت‌ها	شکست راهبردهای آمریکا در منطقه و گسترش تنفر مردم (عراق، افغانستان و لبنان)؛ (بیانات معظم له در اجلاس وحدت اسلامی، ۸۹/۱۲/۱) افزایش خودآگاهی و بیداری ملت‌ها در سراسر جهان؛ (بیانات معظم له در اجلاس وحدت اسلامی، ۸۹/۱۲/۱).	۴.۷۵

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری:

شناخت دقیق و صحیح فرصت‌ها و تهدیدات فراروی نظام جمهوری اسلامی ایران، توانایی لازم را برای حفظ و افزایش منافع و اهداف ملی و بالا بردن توان امنیت ملی فراهم می‌نماید. شکست‌ها و ناکامی‌ها در عرصه خارجی عمدتاً به تحلیل نادرست از ماتریس فرصت و تهدید برمی‌گردد.

آنچه مسلم است نمی‌توانیم هیچ‌گاه به‌طور کامل آینده را پیش‌گوئی کنیم، اما پیش‌بینی احتمالی امکان‌پذیر است، و غالباً سعی می‌شود که از لحاظ زمانی و مکانی سیستم موردنظر خود را ساده کنیم، و با تجربیات تاریخی به امر مطالعه آینده آن سیستم بپردازیم. روش‌های مطالعات برنامه‌ریزی آینده، کاوش سیستماتیک در آن چیزی است که ممکن است به وقوع بپیوندد. روش‌های آن از مجموعه‌ی علوم اقتصاد، آمار، روانشناسی، تحلیل سیستم‌ها، و تحقیق عملیاتی مشتق می‌شوند. هدف از این‌گونه برنامه‌ریزی‌های استراتژیک این است که در مورد مشکلاتی که ممکن است سر راه ما پدیدار شوند، از قبل هشدار گرفته باشیم. این آگاهی قبلی از مشکلات احتمالی به ما کمک می‌کند تا سیاست‌های مناسبی را تعیین و آن‌ها را ارزیابی کنیم. در ضمن، این برنامه‌ریزی‌ها، آینده‌هایی را که به دست آوردنی هستند، به ما نشان می‌دهند.

در کل، دو نوع پیش‌بینی وجود دارد: ۱- پیش‌بینی‌های تجسسی از آینده که محتمل به نظر می‌آیند؛ و ۲- پیش‌بینی‌های هنجاری که مطلوب نظر ما تصور می‌شوند. در هر دو گونه پیش‌بینی تجسسی و هنجاری می‌توانیم از روش‌های کمی و کیفی استفاده نماییم. (لطیفان، ۱۳۸۷: ۱۲۹ و ۱۲۸)

لذا این تحقیق ضمن بررسی کتابخانه‌ای و میدانی نسبت به احصاء و رتبه‌بندی عوامل خارجی ناشی از پدیده بیداری اسلامی تحت عنوان فرصت‌ها و تهدیدات پرداخته است. که نتایج آن نشان داد که از بین گزاره‌های تهدید اعتماد بیش از حد به دشمن با میانگین (۴/۴۷) داری بیش‌ترین تأثیر و گزاره شبیه‌سازی انقلاب‌ها به صورت غیرحقیقی با میانگین (۳/۲۵) دارای کمترین تأثیر بوده‌اند، و بقیه گزاره‌ها با کسب میانگین حد واسط بین این دو در حد فاصل بین آن‌ها واقع شده‌اند. (جدول شماره: ۳ بخش الف) همچنین از بین گزاره‌های بررسی‌شده تنها گزاره شکست طرح خاورمیانه‌ای آمریکا و بیداری ملت‌ها با رهبری ایران با میانگین (۴/۷۵) به عنوان فرصت تعیین و مورد تأیید قرار گرفت. (جدول شماره: ۳ بخش ب) امید است که نتایج آن مورد توجه و استفاده مسئولین و دست‌اندرکاران این حوزه قرار گرفته و همچنین هدایتگر محققین و پژوهشگران جهت انجام تحقیقات بیشتر در این زمینه باشد.

ب- پیشنهادها:

- در ادامه به برخی از پیشنهادها برگرفته از نتایج تحقیق به شرح ذیل اشاره می‌گردد:
- آگاهی بخشی هر چه بیشتر به مسلمانان کشورهای که در آنجا انقلاب شده مبنی بر عدم اعتماد به دشمن و دل به لبخندها و حمایت‌های آنان نبستن.
  - جلوگیری از نفوذ عوامل بیگانه در میان انقلابیون و همچنین جلوگیری از به روی کار آمدن عناصر مربوط به دشمنان و نظام‌های ساقط‌شده قبلی، جهت پیشگیری از این‌که در آینده در مسیر انقلاب انحراف ایجاد نشود.
  - جلوگیری از ایجاد غرور کاذب در بین مردم و مسئولین در کشورهای انقلاب شده به دلیل پیروزی اولیه، و حفظ وحدت در بین مردم و مسئولین به منظور جلوگیری از ایجاد بی‌ثباتی و تردید و یاس و همچنین ایجاد تفرقه و رعب و وحشت ناشی از تبلیغات دشمنان منطقه‌ای و جهانی.
  - تلاش جهت ارائه و برجسته کردن تجارب کشورهای ذی سابقه همانند تجارب انقلاب اسلامی ایران در بین کشورهای انقلاب شده به منظور الگوسازی در بین این کشورها و هدایت آنان در مقابل اغوا و فریب دشمنان و جلوگیری از ایجاد خطا در تحلیل‌های آنان در مقابل اسلام‌هراسی و تبلیغات سوء دشمنان جهت ایجاد انحراف در انقلاب‌ها و بیداری ملت‌ها.
  - تأکید و برجسته کردن نقش رهبری انقلاب اسلامی ایران در ایجاد بیداری اسلامی در بین کشورهای اسلامی و ملت‌های مستضعف جهان و مقابله و مقاومت آنان در برابر دخالت‌ها و نقشه‌های شیطانی دشمنان و نظام سلطه جهانی جهت استعمار و زیر سلطه بردن کشورها و ملت‌های اسلامی.

- تلاش جهت توسعه و فراگیر کردن فرهنگ بسیجی در بین ملت‌ها و کشورهای اسلامی جهت مبارزه با نظام‌های دیکتاتوری حاکم بر این کشورها و همچنین حمایت از انقلاب‌های مردمی به پیروزی رسیده در مقابل توطئه نظام سلطه.
- استفاده از ظرفیت‌های علمای اسلامی جهت توسعه اسلام و مردم‌سالاری دینی در بین مسلمانان و کشورهای اسلامی و تغییر موازنه قدرت به نفع جهان اسلام در منطقه و جهان .

فهرست منابع:

- قرآن مجید

- امام خامنه ای (مدظله العالی)، بیانات، قابل دسترسی در Khamenei.IR

منابع فارسی

- پیرس، جان ای؛ رایبسون ریچارد بی، (۱۳۸۴)، "مدیریت راهبردی (برنامه ریزی، اجرا و کنترل)"، ترجمه سید محمود حسینی، (۱۳۸۷)، تهران: انتشارات سمت.
- جعفری ولدانی، اصغر، (۱۳۸۷)، "ایران و مصر: چالش ها و فرصت ها"، تهران: مرز فکر.
- حسن بیگی، ابراهیم، (۱۳۹۰)، "مدیریت استراتژیک"، تهران: چاپ دانشگاه عالی دفاع ملی.
- حسن بیگی، ابراهیم، (۱۳۸۸)، "حقوق و امنیت در فضای سایبر"، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال و فرازی، مهدی، (۱۳۹۱)، "بیداری اسلامی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، بهار ۹۱، شماره ۲۸، ۱۹۰-۱۶۳.
- ستوده آرانی، محمد و ترکی، هادی، (۱۳۹۴)، "بیداری اسلامی و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فرصت ها، تهدیدها و راهبردها"، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، مقاله ۶، دوره ۲۷، شماره ۷۱ پاییز ۹۴، صفحه ۱۶۸-۱۴۵.
- علی احمدی، علیرضا و همکاران، (۱۳۸۲)، "نگرش جامع مدیریت استراتژیک"، تهران: انتشارات تولید دانش.
- عارفی گوروان، اسماعیل، (۱۳۹۵)، "فرصت ها و تهدیدهای فرا روی جمهوری اسلامی ایران در رابطه با بیداری اسلامی در منطقه غرب آسیا"، مجله نور، مقاله ۴، دوره ۵، شماره ۱۰، ص ۸۱-۶۱.
- عاشوری، ذبیح ... و شهرام فر، جعفر، (۱۳۸۹)، "مجموعه مقالات امنیت نرم در جمهوری اسلامی ایران"، جلد دوم، تهران: دانشکده امام هادی (ع).
- قربانی شیخ‌نشین، ارسلان و کار آزما، جواد، (۱۳۹۱)، "بیداری اسلامی و دستگاه دیپلماسی ایران؛ فرصت ها و تهدیدها"، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، بهار ۱۳۹۱، دوره ۹، شماره ۲۸، صفحه ۹۴-۷۷.
- لطفیان، سعیده، (۱۳۸۷)، "استراتژی و روش های برنامه ریزی استراتژیک"، تهران دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.

- منابع انگلیسی

- Walt, Stephen m. , 1997 ” The progressive power of Realism “ , The merican political science R Review, Vol. 91 , No.4, Dec 1997.
- Walt, Stephen m. , 1987 , The Origins of Alliances, Ithaca, NY and London, CornellUniversity Press, 1987.

- سایت‌ها:

- **Chas W. Freeman**, The Arab Reawakening: Strategic Implications, Middle East Policy, May .2011 available at:
<http://www.Washingtoninstitute.org/templateco5.php?cid=3328>.

- خرمشاد ، محمدباقر ، (۱۳۹۱/۰۹/۲۶) ، هندسه جهانی به نفع ایران تغییر می‌کند ، قابل دسترس در :

- <http://khabarfarsi.com/ext/4051439>